

En kort översikt av judendomen

Dan ben Avraham: *Biblical Judaism*, kap. 3

(Översättning och bearbetning av Eivor Alpsten)

Inledning

De flesta historiker är överens om att med judendom menar vi ”Det judiska folkets och dess proselyters religion.” Judendomen utvecklades alltså från Israels religion och var resultatet av flera århundradens utveckling. Här måste vi göra två allmänna iakttagelser:

För det första: Judendomen är en tro, en kultur och ett sätt att leva.

För det andra: Termen ”judendom” är direkt eller indirekt förknippad med tre begrepp:

- a) Juda familj som en särskild stam med kunglig äganderätt redan från början (1 Mos 49:10).
- b) Judeen, den geografiska del som gavs åt Juda stam, där den stad fanns som senare skulle bli centrum för tillbedjan och lagstiftning för hebreerna, nämligen Jerusalem med sitt tempel.
- c) Det fanns ingen judendom förrän efter det norra rikets försvinnande då judarnas historia egentligen börjar.

Skrifterna säger oss att efter delningen av Davids rike, vilket skedde efter Salomos död, uppstod två riken med helt olika regeringar och med olika sätt för tillbedjan. Det norra riket kallades Israels hus eller Efraims hus, det södra riket kallades Juda hus eller Davids hus.

Konung Jerobeam i Nordriket introducerade avgudadyrkan, vilket tvingade många israeler att flytta till det södra riket i sökande efter den ortodoxa tro som hade överförts genom Mose. Omkring 725 f.v.t. intogs det norra riket av assyrierna och folket spreds så småningom till världens olika hörn. Majoriteten av folket i norr blandades med assyrierna, vilket medförde att de förlorade sin israeliska identitet. De tio stammarna där har aldrig återvänt från sin förskingring.

Juda rike överlevde Nordrikets fall och stannade i *Eretz Jisrael* (Israels land) och representerade nu hela nationen. Juda stam var från det välkända området Judeen och alltifrån försvinnandet av Efraims hus användes ordet ”judisk” som en politisk-geografisk term, vilket slutligen gav namn åt det religiösa system som senare etablerades.

Professor Lawrence O. Richards säger följande:

“Termen judendom kommer från namnet ’Juda’, en av Israels söner. Det är inte under Davids tid som namnet på denna stam blev en viktig punkt i södra delen av landet Israel. Eftersom landet hade delats i två kungariken efter Salomos död, blev södra delen kallad Juda. Detta namn blev senare ursprungskällan för termen

’judisk’ i GT, vilket betyder ’invånare i Juda’. Till och med efter fångenskapen i Babel behölls namnet och hebreerna blev kända som ’Juda män’, dvs. judarna.”

Efter försvinnandet av israeliterna i norr ökade möjligheten för Juda att bli ledare för landet Israel. En sådan förlust påverkade de södra israeliterna eller ”judarna”, till vilka profeterna senare skulle proklamera den framtida återupprättelsen och återföreningen i Israel. Detta var en idé som inte låg långt från judendomens teologi.

I denna betydelse påstår Dr Geoffrey W. Bromily:

”Efter exilen använde man två termer: det sakrala, ’israeler’ och det politiska, ’judar’. Judar är helt enkelt ett politiskt namn för det södra kungariket. Juda är nu Israel, men begreppet av ett ännu större Israel än tidigare som omfattar alla dess stammar har aldrig förlorats”.

Judar är israeler från söder, inte de som kommer från norr mer än undantagsvis, vilka aldrig refererats till som judar. Beroende på det faktum att bara de från söder överlevde, är varje israel i dag känd under namnet ”jude”. Dessa måste nu representera hela nationen fram till dess de förlorade stammarna återfinns och Israel upprättas som det är utlovat i Skriften.

För det tredje: Judendomen började ta form som en organiserad religion efter det norra rikets försvinnande och med det södra riket i blickpunkten där judarna stod i samband med Judeen.

Efter de stora hebreiska ledarnas död, Mose, Aron, Joshua och Kaleb, började Israel utvecklas och växa utan en egen religionsbeteckning. Vi måste beakta två fakta: för det första fanns det inget centrum för tillbedjan, där Mose skrifter kunde studeras som del av en organiserad religion, vilket sker i dag.

Vad var det för religion som Mose, Joshua, Kaleb, domarna och Samuel hade? Vi kan inte tala om judendom, då en sådan term inget betyder för en nation som först var organiserad i stammar och sedan som en monarki, där Juda inte spelade någon viktig roll i representationen av kollektivet. Det är intressant att lägga märke till frasen: ”På den tiden fanns ingen kung i Israel. Var och en gjorde vad han själv ansåg vara rätt” (Dom 17:6). Detta beskriver en teokratisk representation utan religion som ett fullt verksamt system. För att på något sätt uttrycka den skulle vi kunna använda oss av termen ”Javeism” eller pre-judendom för att upprätta en princip om tillbedjan till, lydnad mot och tjänst för JHVH¹, vilket var själva den religiösa kärnan under denna speciella tidsperiod.

Den andra förklaringen till bristen på ”en organiserad religion” var att den gudomliga uppenbarelsens substans inte ännu var avslutad. Förutom Mose skrifter, dvs. Torahn, skulle Gud sända andra profeter för att komplettera det som vi i dag kallar det Gamla testamentets kanon eller den hebreiska Bibeln. Denna kanon som erkändes som gudomligt inspirerad av rådsförsamlingen i Javne², omkring år 90, e.v.t. är i dag accepterad av både judar och evangeliska kristna.

¹ JHVH, beteckning för det heliga Gudsnamnet.

² Javne, centrum för den rabbiniska judendomen efter Templetts förstörelse år 70e. v. t. (enligt vår tideräkning).

Före monarkin praktiserade Israel en period av teokrati, där Gud själv på ett mirakulöst sätt ansågs ta del, genom mänskliga sändebud eller änglar, för att framlägga sina syften för det utvalda folket.

Med de sista profeterna, Haggai, Sakarja och Malaki avslutades perioden med direkt uppenbarelse och skriftarbete. En ny tid öppnades i Israels historia vars innehåll kom inifrån och efter den babyloniska fångenskapen. Detta är en mycket viktig tid för Israels framtid, därför att nu börjar en nationalreligion träda fram som var baserad på skriftuppenbarelse som man hade fått av Gud.

Judendomen hade en *begynnelse* och en *bekräftelse*. Sådan bekräftelse är viktig för att verkligen förstå vad judendomen betyder och vad den innebär.

1 En kort översikt av judendomen

I allmänhet bör vi ha två stora perioder i åtanke då vi studerar judendomen: den första tempelperioden³ och den andra tempelperioden⁴. Före den första tempelperioden fanns inte en formell och organiserad religion i Israel utan en representativ teokrati, där förebilden med en präst, en domare eller en profet etablerade en dyrkan av JHVH, mer eller mindre viktig, vilket vi skulle kunna kalla Javeism för att visa på Israels religion innan början av Davids monarki.

När sedan den nationella enheten erkänts under Davids mandat förstärkte Salomo den genom byggandet av Templet. Detta förde med sig en speciell religiös identitet inom nationen. Den första tempelperioden handlar alltså om den teologiska utformning som Israel fick under Salomos regeringsår då Templet byggdes fram till den tid då Templet förstördes nästan 400 år senare.

Den andra tempelperioden handlar om den teologiska utformning som judarna fick under förskingringen i Babel och som senare under Serubbabels verksamhet fortsatte under det andra Tempelts tid. Denna utformningsprocess varade fram till den tidpunkt då detta Tempel förstördes av romarna år 70, e.v.t. (enligt vår tideräkning).

När vi därför talar om judendomen i allmänhet måste vi tala om dessa två stora perioder: det första Tempelts tid (960-586 f.v.t. = före vår tideräkning) och det andra Tempelts tid (516 f.v.t.-70 e.v.t.). Med insikter i dessa två stora perioder och i den serie av underperioder som uppstod, kommer vi att få en bättre förståelse för judisk teologi. Underperioderna tillåter oss att gå från den tid då judendomen utformades fram mot den tid då den konsoliderades.

1.1. Judendomens vagga 602 - 538 f.v.t.

Fångenskapen i Babel inledde 70 års exil från Sydriket och förde med sig starkt inflytande på teologin och livsmönstret för Guds folk. Man lärde sig att överleva under ogynnsamma förhållanden, utan Tempel, utan präster och många gånger utan tillgång till Torahn.

³ Från kung Salomos tid fram till Tempelts förstöring 586 f. v. t.

⁴ Efter fångenskapen i Babel då Templet återuppbyggts och invigts år 515 f. v. t. fram till år 70 e.v.t. då templet förstördes av romarna.

Allt detta var möjligt av tre fundamentala skäl:

1 Tillkomsten av ”rabbiner” som tog på sig de funktioner som leviten och prästen hade haft. (Man hade inga offerritualer eftersom man inte hade något tempel.) Denna funktion uppstod spontant bland präster och profeter för att handleda, undervisa och trösta Guds folk under den kritiska och svåra tiden under exilen i Babel.

2 Synagogans tillkomst som ersättning för Templet i Jerusalem blev en plats där de landsflyktiga kunde enas. Synagogan tillsammans med rabbinismen bidrog till att omdefiniera och etablera den hebreiska tron i en annan kulturell form än den som funnits i Jerusalem med dess Tempel.

Allt detta skapade olika centra för undervisning. Med olika lärare tolkades Torahn, som nu skulle tillämpas under nya livsförhållanden. Genom denna process formades och skapades så småningom en egen teologi. I början kom dessa Israels lärare från präststammen och från profeterna. Senare, allteftersom undervisningen fortskred, framträdde nya lärare från de olika stammarna och från alla sociala klasser.

3 Sabbatsfirandet hos varje judisk familj hjälpte dem att överleva i exilen, först i Babel och senare i resten av världen.

Genom att norra rikets israeliter förkastade buden där sabbatsbudet ingick, blev det lättare för dem att överge sin kultur och identitet. Juda däremot höll fast vid sin Gud och övergav inte sina traditioner som man ärvt från fäderna även om det fanns synd också hos dem. Man var angelägen om att dessa kulturella uttryck, i synnerhet sabbaten, skulle fortsätta och stärka familjen. Genom sabbaten skulle man knytas till sin egen kultur som slutligen spreds till hela samhället och skyddade folket från assimilation. Både Judarikets överlevnad och formandet av judendomen som ett religiöst och organiserat system spelade roll för att bevara folket. Ur mänsklig synvinkel berodde det på tre centrala fakta: närvaron av Vise, synagogans uppkomst som församlingens centrum för teologisk enhet samt iakttagandet och firandet av sabbaten.

1.2. Esras period 458 - 400 f.v.t.

Återvändandet från Babel under ledning av Serubbabel, Nehemja och Esra, 538-450 f.v.t. var också av avgörande betydelse för judendomens utveckling. Konstruktionen av det andra Templet med Serubbabel blev utgångspunkten för att något nytt etablerades. Processen med återuppbyggnaden av Templet, vilket också innebar katastrofer, dröjsmål och inre strider hindrade den förväntade utvecklingen av judendomen, vilken aldrig uppnåddes under Serubbabels tid, inte heller senare under Nehemjas rekonstruktion av Jerusalem.

Först efter Tempelns och Jerusalems återuppbyggnad fick Juda tid att organisera sig religiöst. Det faktum att inte alla judar vände tillbaka från exilen i Babel gjorde att judendomen började forma ett teologiskt system i exilen också. På samma gång utvecklades alltså två riktningar: en inre i Jerusalem och en yttre i Babel. I Jerusalem blev Templet centrum för utvecklingen och i Babel synagogan.

Serubbabel och Haggai och senare Nehemja var upptagna med Israels nationella återuppbyggnad. Judarna i Babel kunde fortsätta att utveckla sin religiösa tro med synagogan som centrum, eftersom de hade mera tid och bättre sociopolitiska förhållanden för att denna process skulle kunna fortsätta utan avbrott.

Med Esra avslutades den process av nationell återuppbyggnad som påbörjats en generation tidigare, och judendomen fick nu större teologisk betydelse i Israel än i Babel.

1.2.1. Esras roll

Esra var utan tvivel den viktigaste personen för utarbetandet av en nationell judendom. Han tog de heliga skriftrullarna som fanns spridda på olika håll och gav dem en auktoriserad form. Med andra ord, Esra redigerade, praktiskt taget, Torahn i den form vi har den i dag. Vi tror fullt och fast att han var gudomligt ledd till att ordna Mose skrifter och att kodifiera de övriga skrifterna, som omfattar så gott som allt det vi vet om det Första Förbundet (GT). På grund av sin erfarenhet under exilen skapade Esra dessutom en skola för präster, en skola för dem som återvänt från exilen och som bara kunde läsa arameiska. Dessa präster lärde sig alltså nu att läsa hebreiska och att läsa och använda sig av arameiska.

Från denna skola kom de s.k. ”*soferim*” eller ”böckernas män”, på Jeshuas tid kända som de skriftlärda, med en verksamhet väl etablerad i judarnas kultur och tro. Esra utbildade dessa ledare och de fick uppdraget att tolka skrifterna och att tillämpa dem på de nya livsvillkoren.

1.3. Utombiblisk tid 400 - 170 f.v.t.

Från år 400 f.v.t. kommer vi till en välkänd period som kallas den utombibliska. Under denna tid kom inga nya texter till som var inspirerade och uppenbarade likt de hebreiska profeternas. Denna period präglades av två saker: inifrån fanns det arbete som utfördes av de skriftlärda (*soferim*), utbildade i Esras skola. Utifrån fanns hotet från det grekiska imperiet och den grekiska kulturen (hellenismen), som trängde sig på hela världen. I efterbiblisk tid möter Israel persernas dominans och senare hellenismens utmaningar.

Att som individ, familj och samhälle leva och tillämpa Skrifterna, det är vad judendomen handlar om. Skrifternas tillämpning i livets alla situationer låg under de skriftlärdas (*soferim*) ansvar etablerat av Esra. Allteftersom, producerades volymer med särskilda tolkningar och tillämpningar av Torahn. Dessa tolkningar samlades och överfördes muntligt med syftet att Skrifterna skulle praktiseras. Fram till år 186 f.v.t. samlades dessa tolkningar muntligt. Det var inte förrän senare de skrevs ner. Dessa olika tolkningar och muntliga förklaringar angående Torahn kan spåras tillbaka till Esra.

Alla dessa tolkningar upprätthölls och överfördes muntligt allteftersom nya studerande tränades i att memorera dem. Vi nämnde tidigare att denna verksamhet var mycket betydelsefull för upprättandet av judendomen som Israels nationalreligion. Nu skulle denna judendom möta sin största utmaning: den grekiska kulturen.

Grekerna tvingade sin kultur på varje nation som de besegrade: filosofi, konst och språk. I utbyte skulle dessa nationer få fred, underhållning genom spel

(kroppsovningar), teater etc. och nya former av religiös hedendom. Men när den grekiska kulturen introducerades i Israel förkastades den av folket. Folkets andliga ledare accepterade inte den grekiska kulturens polyteism på grund av Esra-skolans grundliga undervisning. Men det fanns många områden där den judiska befolkningen antog vissa element från den grekiska kulturen. Det fanns flera judiska ledare som på vissa områden lät grekisk kultur smälta samman med den judiska, vilket gav upphov till vad som blivit känt som hellenistiska judar. Med andra ord, vissa judar antog grekernas seder och bruk.

1.4. Mackabeerna 170 - 70 f.v.t.

När Alexander den Store dog försvann det grekiska imperiet och delades i många mindre imperier. Under många års konfrontation med egyptierna besegrade syrierna, under ledning av Antiokus IV Epifanes, landet Israel, och alla judar påtvingades den hellenistiska kulturen och religionen. När Antiokus Epifanes såg judarnas motstånd använde han mera makt och började påtvinga judarna en rad politiska förordningar.

Bland annat befallde han att de religiösa fester som praktiserades av judarna skulle förbjudas, speciellt sammankomsterna på sabbaten. Offentlig läsning av Torahn förbjöds. Han befallde judiska ledare att praktisera grekiska seder under hot om dödsstraff. Josefus⁵ påminner oss om att de som ”höll fast vid sin judendom lemlästades, dödades och korsfästes med sina barn hängande om halsen”. Detta framkallade en storm av protester från judarna och ledde till militärt krig mellan judar och syrier.

Det var i själva verket ett krig mellan judendom och hellenism. Vid denna tidpunkt var inte längre ”prästkolorna” (med *soferim*), som skapats av Esra, en politisk makt. I stället betraktades de som ett religiöst och etiskt inflytande i samhället. Man talar nu om församlingens ”Äldste”. Resultatet av deras arbete blev att en grupp formades av män som älskade Torahn. De kännetecknades av sin stora fromhet och gick under namnet ”De fromma”. De skapade ett parti med nationella strävanden som trädde fram efter mackabeerna. Dessa två enheter, som blev de mest kraftfulla bland de judiska grupperna, började med hjälp av ”De Äldste” att ge form, struktur och ordning åt judendomen, som etablerades som Israels religiösa system.

Striden mot syrierna dominerades av mackabeerna som slutligen vann seger över dem. Templet återinvigdes, tillbedjan kom igång igen och Chanuckafesten blev en minnesfest av segern över hellenismen. Detta blev en viktig bekräftelse för den pågående process som ägde rum för att forma judendomen till en organiserad religion. Under denna tid fick judendomen hjälp av de två tidigare nämnda grupperna, ”De fromma” och mackabeerna som tog direktivet för Juda hus i stället för Israel.

Omkring år 135 f.v.t. fanns två mycket väl formade och etablerade partier i Jerusalem, fariseerna och sadduceerna. Fariseerna kom från ”De fromma” och sadduceerna kom från extrema mackabeer, som älskade allt som rörde Templet. Fariseerna var del av en ortodox grupp som var knuten till de Äldstes traditioner och som var mycket stolta över att härstamma från Esras släktavla. Sadduceerna, å andra sidan, ifrågasatte alla de heliga Skrifterna med undantag av Moseböckerna. Därför förkastade de fariseernas läror

---

⁵ Josefus, judisk historieskrivare, 37- ca 100 e.v.t.

om de inte var helt förankrade i Moseböckerna, i synnerhet det som hade samband med fariseernas undervisning.

Mackabeernas seger blev en hjälp i skapandet av ett "rättsdepartement", vilket kallades "det hasmoneiska rådet". Detta blev senare känt under namnet "Stora Rådet" eller Sanhedrin vars centrala syfte var att se till att Torahn åtlyddes *"så att inte en enda prick av lagen skulle förgås"*.

Det är lätt att märka den avgörande faktorn i processen att konsolidera judendomen som en religiös struktur inom Israel. Även om vissa grupper uppträdde överdrivet fanns det alltid en trogen kvarleva som höll sig nära Torahn och Profeterna.

1.5. Expansionen 70 f.v.t. - 30 e.v.t.

Mellan år 70 och år 6 f.v.t. uppträdde två stora ledare, Hillel och Shammai⁶. De kom från fariseerna och var avkomlingar till de skriftlärdade (*soferim*). De grundade de viktigaste skolorna för tänkande vid denna tid. Shammai representerade den fariseiska lagiskheten, den mest ortodoxa och extrema. Han var mycket sträng i sin förståelse av judendomen, dess tillämpning och i sättet att leva ut den. Hillel däremot var mera måttfull. Han var öppnare och sökte en medelväg mellan humanistens totala frihet och Shammais konservativa lagiskhet.

Den respekt som de båda lärarna mötte i sina grupper var stor på grund av deras djupa kunskaper i Torahn, men också på grund av den tradition som cirkulerade bland människorna att det var "en röst från himlen" som hördes då de upprättade sina läror. Slutligen segrade Hillels åsikter över Shammais inom judendomen. Dessa två rabbiner åstadkom en öppning i fariseernas parti som utvecklades i pluralistisk riktning, där man senare, under Jeshuas verksamhet, kunde finna flera grenar eller sekter.

Fariseerna med sin skola å ena sidan och sadduceerna med sin skola å den andra sidan, upprättade en judendom som var långt ifrån legitim, en judendom som höll på att bli en verklig blandning av tankar och tolkningar av Torahn. Allteftersom tiden gick skapades grupper och undergrupper med sina egna kännetecken till den grad att judendomen blev ett mycket pluralistiskt begrepp.

1.6. Den romerska erövringen

Det var under denna tid som en ny politisk makt etablerades i området, "romarna". De blev en mycket stark kraft då de började rensa Medelhavet från det system med pirater som etablerats av syrierna. Medan de besegrade nya nationer förde de med sig politisk fred. Med undantag av skatter lät de varje nation etablera sin egen regering och sin egen tro under sträng bevakning av romerska soldater.

Många judar tänkte att det bästa alternativet var att ingå starka allianser med en sådan mäktig nation. Andra trodde att deras plikt var att hålla fast vid Torahn och vid Gud och att motstå allt slags utländsk invasion för att regeras av oomskurna människor.

---

⁶ Hillel och Shammai, rabbiner som levde generationen före Jeshua.

Pompejus, i samverkan med två andra stora romerska ledare, Caesar och Crassus, tillkännagav sammansmältningen med Judeen och påbjöd skatter och avgifter som villkor för fred. Många judar var emellertid inte villiga att acceptera romarnas krav och nationen delades i frågan om man skulle gå ut i krig eller inte. Eftersom Pompejus kände till de delade meningarna i Judeen sände han en delegation från Damaskus och lovade judarna, att om de höll sig lugna skulle han finna en väg för att lösa deras problem. Hans förslag antogs, åtminstone i början.

En grupp från det extrema partiet under ledning av en jude som hette Arsitobulus II, från mackabeernas eller hasmoneernas familj, reste sig mot de romerska styrkorna i området. Detta orsakade djup besvikelse hos Pompejus som då beslöt att personligen invadera Jerusalem. Under striden i staden dog tusentals judar och både den heliga staden och Templet liksom resten av Judeen invaderades och blev officiellt en romersk provins.

Eftersom det inte låg i Pompejus intresse att förstöra Jerusalem utan att besegra judarna för att försäkra sig om skatter, stöttade han prästerna i templet och beslöt att personligen kontrollera dem så att de kunde uppbära skatterna. Templet och prästerna kom så under romersk kontroll. Romarna tog alla beslut och utnämnde översteprästen i Israel. Detta tvingade sadduceerna att stödja romarna eftersom de i sin tur kunde få deras stöd. Lugnet återställdes men till ett mycket högt pris. Genom allt detta blev Israel en nation under främmande makt och myndighet.

Andra politiskreligiösa grupper fick, genom vad som hänt, hjälp att stärka sina olika sekter som hade introducerats genom de tidigare existerande grupperna. Med de nya förhållanden som hade införts i nationen växte frihetslängtan allt starkare.

Den romerska freden skapade emellertid en atmosfär som bidrog till en öppning för offentliga möten och olika rabbiniska skolor. Rabbinerna förflyttade sig från plats till plats och tog sina lärjungar (*talmidim*) med sig. Pluralismen tillät fariseernas parti att ha åtminstone sju olika grupper eller skolor. När Jeshua framträdde offentligt fanns många olika skolor som kämpade för sin rätt att tolka och tillämpa Torahn. Begreppet ”Torahns ok” skapades. Detta innebar att Torahn som tolkades av varje enskild skola under sin rabbin satte lydningen för Herrens bud under ett ”ok”, dvs. buden skärptes för att tillämpas i det dagliga livet.

Dessa olika tolkningar skapade en massa muntliga kommentarer, föreläsningar och tillämpningar vilket gjorde judendomen till ett system, ytterst komplicerat och pluralistiskt. Det fanns ett bud och en tolkning för nästan varje mänsklig handling, från det ögonblick man gick upp på morgonen till det ögonblick som man gick till sängs. På grund av denna mängd tolkningar måste vi vara mycket försiktiga då vi tolkar Jeshuas uttalanden mot fariseer, sadduceer och skriftlärda som en attack på judendomen i allmänhet. Kom ihåg att judendomen inte var enhetlig och ingen grupp representerade den fullt ut.

Jeshua attackerade vissa grenar av fariseismen som utan tvekan var oförenliga med den ortodoxa traditionen från Esras tid. Men i allmänhet representerade fariseerna det bästa av judendomen på Jeshuas tid.

I Judaic Encyclopedia säger Mansoor:

”Medan fariseerna, trots allt, presenterade den högsta etiska nivån i nationen levde många av dem inte i enlighet med sin lära. T.o.m. deras ledare insåg att det fanns medlemmar i gruppen som var hycklare och som i *Talmud* identifierades som en giftig plåga inom det fariseiska partiet.”

Vi har tillräckligt med texter och historiska bevis för att påstå att Jeshua själv var uppfostrad i en ortodox skola som tillhörde en av de mest ortodoxa på hans tid. Vi får inte glömma att judendomen vid den tiden hade många olika tolkningar av Torahn. Varje skolas tolkning överfördes muntligt och lärdes utantill, under sträng bevakning av rabbinerna i synagogorna och i deras privata skolor.

Jeshua tog emot detta slags undervisning. Vem hade förmånen och äran av att lära honom att läsa? Vem undervisade honom i studiet av profeterna och judendomen? Kan det ha varit rabbinerna? Fram till i dag vet vi inte, men vi får inte glömma att Jeshua måste lära sig läsa och skriva som vilket annat barn som helst i hans ålder och på hans tid. Därför tränades han att lära sig nästan allt utantill, inte bara Torahn och Profeterna utan också alla andra tolkningar och tillämpningar som kom från de olika åsiktsskolorna.

På grund av betydelsen av denna period [från år 70 f.v.t. och framåt] måste vi dröja något för att analysera vissa frågor lite djupare. Jeshua hade ju framträtt som Israels Messias och apostlarnas skrifter började cirkulera bland de troende. Bland de viktigaste kännetecknen för denna period är följande:

1.6.1. Stor intellektuell kreativitet

Den intellektuella tillväxten är tydlig då vi upptäcker de olika existerande grupperna under denna tid. De flesta av oss minns bara fariseer, sadduceer och skriftlärda på grund av våra studier i Skrifterna. Det fanns emellertid också andra, mindre kända grupper som seloter, hellenister, sikarier, karismatiker, (inte att förväxla med den karismatiska rörelsen i dag), herodianer etc. Alla dessa grupper var verksamma och dess lärare och ledare sökte ständigt nya elever. Som vi tidigare konstaterat fanns det många olika grupper under denna historiska rörelse.

1.6.2. Stor religiös och politisk spänning

Fariseerna med sina fundamentalistiska skolor och sina olika interna grupperingar levde i ständig polemik med sadduceerna. Det fanns skillnader inom fariseernas olika grupper. Seloter och sikarier, även om de liknade varandra, slogs för att få politiskt ledarskap i nationen. De andra grupperna levde i ständig dispyt om varje fråga, inklusive Torah-tolkningar och sociopolitiska implikationer. Å andra sidan fördes dialogen judarna emellan genom intellektuell diskussion för att hitta sanningen.

Tänk dig dessa grupper, skolor, ledare, etc. som diskuterar och prövar varandra intellektuellt för att se vem som har rätt eller har den verkliga sanningen. Det fanns verkligen intellektuell aktivitet och spänning. Dessutom hjälpte den sociopolitiska situationen till att fördjupa spänningarna, t.ex. i striden mellan judar och galileer. Galileerna som bodde i norr och långt från Templet hade en tendens att vara mer hellenistiska än judarna i söder. Denna position frambringade ökad politisk spänning

beroende på filosofiska och kulturella implikationer, vilka alltid låg stick i stäv med judendomen. Majoriteten av de judiska religiösa grupperna motarbetade hellenismen.

Å andra sidan, genom militära aktioner av gerillagrupper, skapade av seloter och sikarier mot de romerska krigarna, sände judarna ett klart budskap till Rom: ”Vi vill inte tillåta er att assimilera oss.” Denna attityd förde med sig uppror, och här och där finner vi våldsamma konfrontationer när nationella förband attackerade de romerska soldaterna på olika platser och orsakade många viktiga förluster för de romerska skvadronerna, inte bara militärt utan också moraliskt. Detta förde Rom till randen av en militär invasion av Israel och den romerska närvaron blev allt större i provinsen Judeen. Varje rörelse bland folket, som kunde misstänkas, slogs genast ner med kraft, i synnerhet i Galileen där seloternas och sikariernas nationella högkvarter fanns med sin större verksamhet. Hela landet levde i spänning, därför att man väntade på en romersk attack på nationen.

1.6.3. Stor religiös iver hos familjerna

Förutom de intellektuella, religiösa och politiska spänningarna under denna period upprätthöll man ett religiöst nit på familjenivå. Skilt från de många åsiktsskolorna hölls den judiska familjen nära sammansvetsad. Den nationella enheten som etablerats av David och Salomo men som slagits sönder genom krisen från Jerobeams tid och den babyloniska exilen höll på att upprättas igen. Även om folket från Juda var i majoritet var representationen från alla de andra stammarna synlig även om man inte ansåg sig själv som del av den norra eller den södra delen utan i stället som del i en storfamilj, den judiska familjen. Man bodde under samma tak och mödrarna spelade en viktig roll i uppfostran av barnen. Fäderna hade uppgiften att överföra sitt yrke till sönerna, vilket de i sin tur fått från sina fäder. Allteftersom sönerna förde sina egna hustrur till hemmet växte familjen, man byggde ut med ett rum till och så skapades ett ”familjeägt hotell”. I denna familjestruktur spelade fadern en mycket viktig roll och sågs som en sträng, auktoritativ person vilket gav en djup känsla av familjetillhörighet.

1.6.4. En tid av stor messiansk förväntan

På grund av alla spänningar som tidigare nämnts var nästan alla familjer i Israel i spänd förväntan på den kommande Messias. I synnerhet i nedre Galileen fanns det inte en enda familj som inte ständigt talade om den kommande Messias. Detta beredde vägen för dessa som skulle kalla sig själva ”Messias” och som romarna var snabba att eliminera (Apg 5: 35-37).

Moderna forskare (t.ex. Fisher, år 1995) anser att judendomen under denna period lyfte fram vissa personligheter från Skrifterna som en förebild för nationens messianska hopp. En av dessa figurer var Isak, löftetets son.

Traditionen runt personen Isak går utöver den information vi får i Skrifterna. Den säger oss att Isaks födsel var en profetisk händelse och ett messianskt budskap, speciellt med tanke på att hans offrande på Moria berg var påbjuden under gudomlig ledning. Denna tradition säger att när Isak bundits på altaret för att dödas av sin far fick han en himmelsk vision och fylldes med Guds Helige Ande på ett övernaturligt sätt. Just då

fick han veta att offret var nödvändigt för att garantera hela nationens sonande. Traditionen säger också att Isak dog men att Gud senare förde honom till liv.

Under den här tiden lärde rabbinerna folket, att även om inte Isak dog fysiskt refererar Skrifterna till honom som om han dog, och att hans aska placerades på ett offeraltare som byggts av hans far. Traditionen säger vidare att när Abraham tog veden till offret ”placerade han den över Isaks skuldror” som om han bar sitt eget kors. Rabbinerna lärde att när Isaks blod utgöts över veden hade det samma effekt över Israels nation som när påskalammet blod utgöts i Egypten. Rabbinerna förklarade det så, att varje gång som den judiska familjen, i sitt hem, eller judarna i templet, firade påsk, såg Gud i verkligheten blodet av Isaks offer.

På grund av denna förståelse uppkom det bibliska uttrycket ”Och Gud såg det och han ångrade sig” och tolkades av den tidens rabbiner som en beteckning för vad Gud sett i Isaks blod. Samma tradition säger också att när Abraham var med sin son vid offeraltaret sänkte sig den helige Ande ned över honom och då sade Abraham: ”Se min son, i vilken jag har funnit behag.”

Vi kan tydligt se sambandet mellan de muntligt överförda traditionerna och det som blev verklighet i Jeshuas liv när Johannes sa om honom: ”Se Guds Lamm som tar bort världens synd.” Senare hördes en ”bat kol” eller en gudomlig röst från himlen som sade: ”Se min son i vilken jag har funnit behag.” Utan tvivel förde dessa händelser med sig djupa intryck hos dem som var närvarande, när de insåg den nära relation som fanns mellan Isak som messiansk förebild och Jeshuas närvaro i Israel.

På grund av nationens politiska förhållanden under dessa dagar segrade bilden av Messias som guvernör, krigsman eller politisk befriare över bilden av en Messias som led och gav sitt liv som offer för folkets synder. Bilden av en politisk befriare etablerades nu, medan bilden av en lidande Messias stannade kvar i de profetiska Skrifterna.

1.6.5. En tid av stor expansion i lärande

Vi bör komma ihåg att synagogan växte fram inom judendomen under den babyloniska fångenskapen. Babel var en nyckelplats för utbredning av tron, inläring av Skrifterna, firande av fester och för tillbedjan. På många sätt är dagens messianska uttrycksformer för tillbedjan en direkt överföring från den tidens uttrycksformer.

Den stora expansionen i lärande förekommer i tre dimensioner: i privatlivet, inom familjen och i samhället. Det förväntades av varje man, att då han bad, skulle han stänga dörren om sig och be till Fadern ”i det fördolda”. Han skulle täcka sig med *talitten* eller böneschalen som skulle fungera som ett tält. När Jeshua sade: ”Gå in i din kammare och be till din Fader i det fördolda ...” (Matt 6:6) syftade han på denna privata dimension och på den personliga tillbedjan.

Man räknade med att varje familj skulle veta hur man skulle tillbe i sitt eget hus under ledning av fadern. Han skulle spela prästens roll i sin familj, inte bara under firande av fester utan också då man skulle sprida tron och den hebreiska kulturen.

Dessutom skulle tillbedjan, både i synagogan och i Templet, ha syftet att hjälpa varje judisk troende att reproducera det sätt på vilket Gud fastställt att hans folk skulle tillbe honom, med exempel från tabernaklet eller från David. Kanske det viktigaste var det sätt som tillbedjarna förberedde sig på för att gå upp till Templet. Denna process skedde i tre steg, först medan de var på väg, sedan när de kom till tempelplatsen och slutligen när de kom fram till den heliga plats där de visste att Torahn förvarades. Tempelplatsen var känd som sanningens plats och Torahn som *"livets träd"* (Ords 3:18).

När Jeshua utropade: "Jag är vägen, sanningen och livet, ingen kommer till Fadern utom genom mig (Joh. 14:6), syftade han på denna sed. Därför kunde alla förstå den teologiska och messianska innebörden av Hans ord. Varje hymn och tillbedjan går från tacksägelse till det maximala uttrycket för studium och tillämpning av Torahn, vilket är tillbedjan själv.

Med andra ord, judendom är studiet av Skrifterna och utläggning av Skrifterna är den djupaste form av tillbedjan som en jude kan uttrycka. Den som vände sig till ett seriöst studium av Torahn och som samtidigt mediterade över den kallades *"en verklig israelit"*.

Fikonträdet var en symbol för nationen Israel. Om en person satt under ett fikonträd medan han mediterade över Torahn, ansåg man detta vara det noblaste beteende som någon kunde visa upp. Det betydde att denne allvarligt sökte Gud för upprättelse av Israels kungarike. Jeshuas ord om Nathanael: "Se, han är en verklig israelit. I honom finns inget svek", är en referens till detta beteende (Joh 1:47) liksom "Innan Filippos kallade på dig, såg jag dig där du var under fikonträdet" (Joh 1:48).

Seden var att täcka ansiktet helt med böneschalen för att kunna meditera oavbrutet kring någon vers ur Torahn och att bönfälla Gud om uppenbarelse. När emellertid versen om "Jakobs steg" (Joh 1:51) nämndes övertygade detta Natanael att Jeshua var Messias. Då Nathanael fått klart för sig att Jeshua sett honom meditera under talitten, [böneschalen] i det fördolda under fikonträdet, tvivlade han inte på att Jeshua var Messias därför att det var den vers från Torahn som han mediterade över, i det fördolda, täckt av böneschalen och under fikonträdet.

Å andra sidan när Jeshua sa till den samariska kvinnan: "Gud är Ande och de som tillber honom måste tillbe i ande och sanning" (Joh. 4:24), är uttrycket "i ande", inte en hänvisning till den Helige Ande eller talande i tungor eller uttydning. I stället syftar det på vad rabbinerna på den tiden kallade *"kavana"*, dvs. de tänkte på den motivation som drev dem att lämna sina hem och gå upp till Templet. Om vi ska tillbe Herren på rätt sätt, dvs. med våra hjärtan, vårt sinne och med all vår kraft måste vi göra det i harmoni med Hans Ande.

Vi har många exempel på tillbedjan som överförts muntligt från Davids tid, tillsammans med bibelverser i form av böner och speciella välsignelser. I uttrycket "Ha-Lel-U-Ya" som betyder "Låt oss prisa Herren" innebär så mycket mer uttryckt på hebreiska. Då prästen uttalade denna fras med profetisk inlevelse drevs tillbedjaren till fortsatt tillbedjan och offer inför Gud. När därför den judiske sångaren sjöng "Halleluja" visste folket att detta var ett sätt att initiera kraftfull tacksägelse och tillbedjan inför Herren så som David hade förordnat.

Jeshua gav därför ett klart budskap till den samariska kvinnan: ”Vi bör tillbe Herren på det sätt som kung David påbjöd.” Den tillbedjan som David gav uttryck för inkluderade de tre nivåer av stegrad tillbedjan vi tidigare talat om (personligt, inom familjen och i samhället) och uttryckt i tacksägelse (på vägen), bön (på tempelplatsen) och tillbedjan (Torahn).

Utan tvivel markerade denna historiska period djup betoning på tillbedjan, nära relaterad till de lovsånger som David införde vid tabernaklet som en praktisk guide [innan Templet byggdes 1 Krön 6:31, 32].

Jeshuas närvaro i Israel och i judendomen skapade den nödvändiga grunden för undervisning om en ny historisk förändring, mycket viktig för utvecklingen av judendomen. Med väldig styrka utkristalliserades två sidor: den ena till förmån för Jeshua och den andra emot honom.

1.7. Judendomen efter Jeshua

Med Jeshuas verksamhet fick judendomen en ny grupp i sitt mångfacetterade spektrum. Man talade om nasareernas sekt, den skola som Jeshua upprättade. Han förberedde en grupp unga män att bli hans lärjungar, en grupp som slutligen utvecklades till en mäktig andlig rörelse. Senare, i synnerhet efter Jeshuas död och uppståndelse, blev rörelsen ännu starkare och etablerades som ett religiöst parti, i vilket man lydde Mästarens befallning att gå över nationsgränserna för att nå hela världen.

Denna rörelse, etablerad av Jeshua, kallar vi tekniskt för messiansk judendom eller mer generellt för messianism. Denna grupp skilde sig från andra grupper; man fann här ex-medlemmar från nästan alla andra religiösa partier, t.o.m. präster och seloter. Bilden av Jeshua som den Messias man väntade på förenade dem och gav dem en inre enhet i denna pluralistiska tid, så att rörelsen blev ett verkligt hot mot andra grupper.

Man var djupt förbunden med traditionerna från Mose och var helt övertygad om att Jeshua var den Messias som profeterna talat om. Den helige Ande gav sitt vittnesbörd genom under och tecken som man inte tidigare sett hos någon grupp inom den pluralistiska judendomen. Gruppens medlemmar blev de mest eftersökta lärarna och rabbinerna bland folket. De upprättade messianska gemenskapsgrupper i nästan varje samhälle och stad och skapade en verklig revolution inom den traditionella judendomen.

Allt detta skapade en stor oro bland de politiskreligiösa styrkorna som redan fanns. Särskilt Stora Rådet började se dem som ett hot, därför att man gjorde anspråk på att äga Messias genom Jeshua, som man bedyrade hade uppstått från de döda. Det faktum att de var en grupp på 120 medlemmar ansågs som en manifestation av den heliges Ande som ville ge en viktig signal till de andra grupperna. Det var nämligen så att vid denna tid måste man vara minst 120 vuxna personer för att få bli officiellt erkänd som ett parti eller som en sekt.

Stora teologiska diskussioner ägde rum medan gruppen växte i antal medlemmar över hela landet. Den etablerades och den religiösa bilden i landet visade upp en stor teologisk mångfald. Messiansk judendom var född och den spreds med stor kraft i Israel.

Den religiösa bilden av judendomen i Israel var pluralistisk fram till år 70, då romarna förstörde templet. Då reducerades mångfalden till två grupper: judendom med Jeshua som Messias, dvs. messiansk judendom och en annan judendom utan Jeshua som Messias, dvs. rabbinisk judendom.

1.7.1. Den första judiska revolten mot Rom

Under ledning av selotpartiet, som var ytterst nationalistiskt, satte man sig upp mot Rom år 67 e.v.t. I början segrade seloterna över de romerska krigarna, men dessa fick uppbackning och Jerusalem invaderades.

Jeshua hade sagt till sina lärjungar, att när de såg Jerusalem invaderas skulle de fly och inte delta i revolten (Luk. 21:20-22). Därför deltog inte de messianska judarna i den selotiska revolten, då hela nationen drevs in i ett vanvettigt och onödigt krig mot Rom. Mirakulöst lyckades både den messianska judendomen och fariseernas parti att överleva, de Messias-troende därför att de inte kände sig kallade att delta i krig mot Rom under seloternas ledarskap och på grund av Jeshuas uttryckliga befallning att inte delta. I stället tog de sin tillflykt till Petra och andra städer. De rabbiniska judarna deltog i början av kriget, men då de insåg vad striden skulle leda till i denna vanvettiga militära aktion lyckades de fly genom en spektakulär aktion.

1.7.2. Fariseerna lyckades överleva

Som vi sett ägde ett krig rum mot Rom under åren 67-70 e.v.t. När invasionen av Jerusalem visade sig alltmer oundviklig, och när man insåg att nederlaget närmade sig, upprättade selotarmén en stark militär gränslinje för att undvika att militär och folk sprang bort. Därför kunde ingen lämna Jerusalem med undantag av begravningskäl. En av fariseernas ledare, den gamle Rabbi ben Zakkai och en av Hillels lärjungar, övertygade de selotiska ledarna om att om man inte träffade en överenskommelse med romarna skulle inte en enda jude kunna lämna Jerusalem levande. Så han låtsades vara död, la sig i en kista och togs ut för att begravas av sina lärjungar. Seloterna tillät dem att gå ut med den ”döda” kroppen eftersom de redan var under romersk kontroll. När den judiska vakten var distraherad kom den som var död ut ur kistan och lyckades fly från romarna för att träffa Vespasianus⁷, den romerske general [senare kejsare], som personligen ledde kriget.

Under samtalet bad denne judiske rabbin Vespasianus om tre saker: För det första att Rabbi Hillels familj skulle skyddas. För det andra skulle en läkare tillkallas för att bota Rabbi Tzaddok. För det tredje att en rabbiniska skola eller *Jeshiva* skulle tillåtas i staden Javne. Rabbi ben Zakkai var övertygad om att om han tillät dessa saker skulle Gud hjälpa honom. Utan att veta vilket inflytande denna *Jeshiva* skulle få för att fariseerna skulle överleva gick Vespasianus med på det. Ett stort antal rabbiner från fariseernas parti lyckades alltså fly genom att få passersedel till frihet i den västliga delen av Javne. Den slutliga skilsmässan under kriget mellan judar och romare visade att Jeshua hade haft rätt. Senare insåg också fariseerna detta, även om det var för sent. Jerusalem förstördes fullständigt. Templet bröts ner och ett stort dödande utan barmhärtighet ägde rum.

⁷ Vespasianus son Titus var den som förstörde Templet år 70 e.v. t.

Josefus säger att hundratusentals judar dödades i Jerusalem, tusentals andra såldes som slavar och spreds över hela imperiet. Israel upphörde för en tid att vara en stat. Den romerska segern betydde försvinnandet av nästan alla politiska partier i Israel och alla religiösa grupper. Alla försvann förutom farseernas parti och de messianska som spreds över hela landet och uppförde starka centra på många olika platser i imperiet.

Detta tvingade judendomen, som hittills varit mycket pluralistisk, att reduceras till två skolor: fariseerna och de messianska. De förra såg som sin uppgift att politiskt bygga en nation. De senare kände som sitt ansvar att introducera Jeshua som Israels Messias och som Frälsare för alla nationer. De var övertygade om att när tiden var inne skulle Herren själv med sin närvaro skapa de nödvändiga förutsättningarna för att återuppbygga Jerusalem som Israels nationella huvudstad. Sedan skulle nationen byggas upp och alla Jakobs stammar skulle enas. Men först skulle Jerusalem vara under hedniskt herravälde tills hedningarnas tid var över (Luk 21:24). Då skulle, enligt direkt upplysning av Herren, en nationell restauration av judarna i exil äga rum. Underförstått var att Juda skulle vara förskingrat tills den profetiska tiden var fullbordad.

Denna profetiska förståelse av fakta fick de fariseiska ledarna i Javne att betrakta den messianska judendomen som förrädare av landet och den judiska tron. De deklarerade officiellt att Jeshua var en misslyckad Messias som i verkligheten inte kom med fred, varken till Israel eller till världen.

Utan att bry sig om Jeshuas varningar, vilka sa att Juda stam skulle gå i fångenskap till alla nationer och att Jerusalem skulle invaderas av hedningarna till dess att deras tid var fullbordad, började de judiska ledarna i Javne att organisera sig och arbeta för vad de menade var angeläget, nämligen nationell rekonstruktion och Jerusalems återuppbyggnad. Från och med nu arbetade ett nytt *Sanhedrin* [Stora Rådet] under fariseernas kontroll. Detta nya *Sanhedrin* beslöt att arbeta inom tre olika områden:

För det första ville man eliminera det som var kvar av de judiska sekterna, framför allt de messianska och bilda ett enda parti. Man trodde att det gick att ena alla judar för att bevara judendomen såsom Rådet uppfattade den, och att få flera med sig, om man på nytt skulle råka i krig med romarna.

För det andra ville man etablera ett system, en kult, som skulle anta de nya sociala villkoren (utan ett Tempel) men på samma gång fortsätta med undervisning av Torahn i synagogorna som fanns kvar, och som nu skulle bidra till enhet mellan alla judar, inifrån och utifrån.

För det tredje ville man upprätta nödvändiga regler för den politiska återuppbyggnaden av nationen för att bevara hoppet om att en dag återvinna makten och att så snart som möjligt få nationell befrielse.

Medan de gjorde detta såg de messianska judarna som angeläget att först och främst predika för alla människor, judar såväl som hedningar, både i och utanför Israel. På så sätt skulle de påskynda Jeshuas återkomst för att återföreninga Jakobs tolv stammar och upprätta Israels rike. Med denna fullständiga manifestation av det messianska riket skulle Jerusalem återvinnas, bli odelbart och evigt.

Det är lätt att förstå att denna tolkning som varje grupp gjorde av Torahn och de andra Skrifterna skulle skilja sig åt. Den ena gruppen hade ett nationellt och fariseiskt perspektiv, medan den andra hade ett mer universellt och messianskt. Med utgångspunkt från sitt eget perspektiv, sin egen tro och teologi började varje grupp med sina egna ledare att återtolka Israels historia, profeterna och traditionerna man fått från förfäderna. Detta började ta form både muntligt och skriftligt och producerade slutligen två klart definierbara system: rabbinsk judendom och messiansk judendom. I slutet av det första århundradet började dessa två system löpa parallellt och i dag ser vi på nytt samma sak.

Judendomen existerar alltså i två former, rabbinsk och messiansk. Den förra förkastar tanken på att Jeshua är Israels Messias. Den senare påstår att Jeshua är den Messias som profeterna förutsagt och att de messianskt troende, representerar den verkligt bibliska judendomen.

Sammanfattning

Från tiden för Jeshuas offentliga verksamhet och hans messianska anspråk reducerades judendomen, som tidigare varit pluralistisk, till två särskilda system: en judendom baserad på Jeshuas auktoritet som Israels Messias och en annan judendom baserad på rabbinernas i Javne auktoritet, som inte accepterade Jeshua som Israels Messias. Det första systemet är den messianska judendomen, den andra den rabbinska.

Från Jeshuas tid hade Juda hus bara två alternativ. Man kunde ta emot Jeshua som Messias och följa Honom enligt den messianska judendomen eller också avvisa Honom som Messias och fortsätta att vänta på en annan Messias, medan man höll sig till den rabbinska judendomen. Båda dessa linjer följdes.

Israels historia delades i två riktningar. Det är fortfarande så. Jeshua säger i Luk. 11:23: ”Den som inte är med mig är emot mig och den som inte samlar med mig, han förskingrar.” Judas troende kvarleva beslöt att följa Honom, restens beslut ledde till förskingring.

Översättning och bearbetning: Eivor Alpsten

